

Vəhyin mahiyyəti

Meysam Javadnia¹

Abstrakt

Peyğəmbərlər öz dediklərinə o qədər inanırlar ki, hətta bir addım da geri çəkilməyə razı deyillər. Peyğəmbərlərin həyat tarixi və onların cəmiyyətlərlə davranış tərzini bu həqiqəti tam şəkildə aydınlaşdırır. Onlar adətən öz göstərişlərini və hədəflərini çatdırmaqda ən aydın sözlərdən istifadə etmişlər. Həmişə elə danışmışlar ki, sanki dedikləri həqiqətləri gözləri ilə görürlər. Buna görə ömürlərinin sonunadək o həqiqətlərin yolunda müqavimət göstərmiş və fədakarlıq etmişlər. İslam peyğəmbərinin dedikləri, xüsusilə mübahilə məsələsi peyğəmbərlərin öz fikirlərinə və göstərişlərinə inamının ən bariz nümunəsidir. Digər tərəfdən isə, onların göstərişləri adətən doğumdan ölümə qədər ictimai həyatın bütün sahələrinə aid olan aydın praktiki bir proqram olmuşdur. Bu məsələ onların çağırışının keyfiyyətini araşdırmaqla aydın olur. Vəhy yolu ilə asketizm yolunun fərqli olması və nübuvvətin qazanılan bir məqam olmaması haqqındakı bu bəhsdən peyğəmbərlərin hər cür səhvədən məsum olması məsələsi də tam aydın olur.

Açar kəlmələr: İslam, vəhy, Quran, mələk

Giriş

Allah-taalanın insanları yaratmaqdan məqsədi onların kamilliyə çatması və ilahi-əxlaqi dəyərlərə yetişmələri olmuşdur. Və buna görə də Allah-taala bəndələrilə öz arasında müxtəlif vasitələrlə əlaqə saxlamışdır. Bu mənəvi əlaqə və rabitələrin hamısının kökü «vəhy» deyilən ilham qüvvəsinə qayıdır. Başqa dillə desək, tanrının insanların haqqa yönəlmələri və vicdanlarının oyanması üçün onlara mənəvi qüvvələr ilə ilham etməsinə

1 - İslam araşdırmaları fakültəsinin müəllimi, Hikmət və Dinlərarası Araşdırma İnstitutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti, İran, Qum

«vəhy» deyilir.² Başqa ibarətlə desək, İslam dinində İlahi xəbərlərin peyğəmbərlərin vasitəsilə dərk olunmasına «vəhy» deyilir. Buna əsasən «vəhy» üç qismə bölünür:

1. Allahın heç bir vasitə olmadan, yəni birbaşa peyğəmbər ilə söhbəti. (Allah-taalanın «merac»da heç bir vasitə olmadan Məhəmməd peyğəmbərlə (s) söhbətini buna misal çəkmək olar).

2. Allahın hansısa bir vasitə ilə peyğəmbərlərlə söhbəti (Allahın «Tur» ağacına vəhy etmək yolu ilə Musa peyğəmbərlə (ə) danışığı kimi).

3. Allahın peyğəmbərlərə mələk nazil edərək xəbər göndərməsi
İslam alimlərinin nəzəri budur ki, Qurani-kərimin Məhəmməd peyğəmbərə (s) nazil olması vəhyin üçüncü qisminə aid olunur. Qurani-kərim bu məsələyə belə işarə edir:

«Ruhul-Əmin (Cəbrayıl adlı mələk) sənin qəlbinə vəhy edir» (*Şüara, 194*)

Burada belə bir sual meydana çıxır ki, İslam baxımında Həzrət Məhəmməd (s) vəhy aldığı üçün nə sayılır? Məsihiyyətdə olduğu kimi Allah, yoxsa sadəcə olaraq bəndə?

Cavab: İslamda xristianlıqdan fərqli olaraq dinin banisi başqaları kimi Allahın bəndəsi və qulu sayılır. Onun başqa bəndələrlə fərqi Allah tərəfindən xəbər gətirməsi və peyğəmbər olmasındadır. Qurani-kərim bu barədə belə buyurur:

«Məhəmməd yalnız Allahın peyğəmbəridir, necə ki, ondan qabaq bir sıra peyğəmbərlər gəlib-getdilər.» (*Ali-İmran, 141*)

Başqa bir ayədə deyilir ki, peyğəmbərlərin məmuriyyətinin əsası insanları Allah bəndəçiliyinə dəvət etməkdir. Necə ki, buyurur: «Biz hər bir ümmətə peyğəmbər göndərdik ki, onları Tanrıya itaət və ibadətə dəvət etsinlər.» (*Nəhl, 36*) Həmçinin buyurur: «Biz insanları və cinləri ona görə yaratdıq ki, yalnız Allaha bəndəçilik etsinlər.» (*Zariyat, 56*) Qurani-kərim peyğəmbərlərin də bəndə olmalarına bir neçə yerdə israr etməklə müsəlmanları məsihilərin getdiyi yoldan çəkindirir: «Allah öz bəndəsinə (Məhəmmədə aydın şəkildə ayələr vəhy etdi ki, sizi qaranlıqdan çıxarıb işıqlığa yönəltsin.» (*Hədid, 9*) «Allah öz bəndəsinə lazım olan ayələri vəhy etdi.» (*Nəcm, 10*)

² «Vəhy» lüğətdə «işarə», «ilham», «sirr» və «yazmaq» mənasındadır

Deməli, İslam dinində «vəhy» yalnız Allahın bəndəsinə gəlir. Bu dində bütün insanlar Allaha bəndə və qul olmağa çağırılır. İslam dini Yaradanın vahid olmasına təkid etməklə, onun heç vaxt övladı olmamasını da möhkəm şəkildə bəyan edir. Qurani-kərimin buyurduğuna əsasən, hətta Həzrət İsanın (ə) özü, Məsihilərin ona səbəb dedikləri üçün Allahın yanında xəcalət çəkirdi. Uca Tanrı Qurani-kərimdə buyurur:

«Ey Məryəm (ə) oğlu İsa, sən camaata dedin ki, Allahın kənarında məni və anamı özünüzə Tanrı qərar verin?! (İsa) dedi: İlahi sən bu sözlərdən paksan, mənimsə elmim olmadığı şey barəsində söz deməyə haqqım yoxdur. Və əgər mən belə bir söz desəydim, sən mütləq onu bilərdin. Sən mənim zatımdan xəbərdarsan, mən isə zatından agah deyiləm, yalnız sən bütün qeyblərə agahsan.» (*Maidə, 116*)

Vəhy İlahi Bir Lütf

Vəhy və nübuvvət ilahi nemətdir, qazanılan bir məqam deyil. Bəlkə də güman oluna bilər ki, insanların, başlanğıcı elə də aydın olmayan çox qədim zamandan fiziki və ruhi məşqlərin, xüsusi çalışmaların nəticəsində qeybə doğru yol açdıqlarını, yəni adi təlim-tərbiyə yolu ilə əldə olunmayan bir sıra işlərin onlara aydınlaşdığını nəzərə alarkən görürük ki, vəhy və nübuvvət məsələsini də bu yolla izah etmək mümkündür. Qədim əsərlərdə və səyyahların səyahətnamələrində asketizm mövzusunə aid çoxlu nümunələr tapılır, hətta bu günkü qəzet və jurnallarda müntəzəm surətdə hindistanlı, afrikalı, avropalı və başqa asketlər barəsində hadisələr oxuyuruq. Halbuki qədim və müasir psixoloqlar da bu reallığı təsdiq ediblər. Məlum olduğu kimi asketlər qeybi məlumatları kəşf edərkən onlara üz verən ruhi hallar peyğəmbərlərdəki vəhy adlandırılan ruhi halla eynidir. Buna görə də peyğəmbərlərin vəhyini də bu yolda izah etmək mümkündür. İslam peyğəmbərinin peyğəmbərlikdən öncə tənhalığa çəkilmə hadisəsi, həmçinin buna bənzər işlərin Məsihdən nəql edilməsi bu fikri təsdiq edir. Deməli peyğəmbərlik bir sıra asketik məşqlər nəticəsində yaranan qeyblə bağlılıq vəziyyətidir.

Lakin vəhyin varlığı sübut edib daha sonra peyğəmbərlərin öz sözləri ilə təsdiq etdiyimiz keçən izahatlardan bu təsəvvürün batilliyi aydın olur.³

3- Təbatəbəyi, Məhəmmədhüseyn, əl-Mizan, C. 4, səh. 123

Asketlərin ruhi hallarında səhv və yanlışlıq da ola bilər. Halbuki, peyğəmbərlərin hallarında heç bir səhv ola bilməz. Asketlər ilə az-çox əlaqəsi olan şəxslər bilirlər və hətta asketlərin özləri belə etiraf edirlər ki, ruhi məşqlər nəticəsində onlara gələn qəlbi ilhamlar bəzən səhv də ola bilər, həmçinin bu yoldan əldə edilən nəticələr həmişə bəşəriyyətin və insan cəmiyyətinin xeyrinə olmur. Hətta çox vaxt insan yaşayışının ehtiyac duymadığı faydasız və əyləncəli şeylərlə bağlı olur. Bunlar asketlərin ilhamlarının aşkar xüsusiyyətləri və nəticələridir. Peyğəmbərliyin xüsusiyyətləri və nəticələri isə yüz faiz onların əksinə olur. Peyğəmbər qavradığı vəhydə heç vaxt şübhə və səhv etmir. Peyğəmbərlik insan yaşamı üçün birinci dərəcəli əhəmiyyətə malik olan bir sıra hədəflərlə bağlıdır. Çünki, deyildiyi kimi insanın özünün dəyişilməz məqsədinə çatması üçün "nübuvvət" yolunu ona açan, təkvin və yaradılış sistemidir. Heç zaman yaradılış sistemi və obyektiv gerçəklik səhvə yol vermir. Heç zaman obyektiv varlıqlar “yanlışlıq” xüsusiyyətilə xarakterizə olunmur. Əksinə yanlışlıq nisbi bir şeydir, yəni zəhnə obyektiv aləmi, fikirlə əməli və işlə hədəfi müqayisə edərkən ortalığa çıxır.

Heç vaxt demək olmaz ki, yaradılış sistemi insanı yeməyə, evliliyə, gözlə görməyə, qulaqla eşitməyə yaxud düşünməyə yönəltməkdə səhvə yol vermişdir, əksinə məsələn, fikri obyektiv aləmə tətbiq edərkən bəzən səhv yaranır (doğru düşünülsün).

Yaradılış sistemi insanları öz son hədəflərinə istiqamətləndirmək üçün onları fitri ictimai ixtilafların aradan götürülməsinə doğru yönəldəcəkdir. Necə ki, onu yemək və nəsil artımı ehtiyacı kimi bioloji ehtiyacların təmin edilməsinə, zərər və ziyanların aradan götürülməsinə doğru istiqamətləndirir və bu istiqamətləndirmədə səhv etmir.

Bu izahla aydın olur ki, peyğəmbərlik və vəhy yolu təfəkkür yolu deyildir. Çünki, adətən fikirdə səhv olması mümkündür, digər tərəfdən isə bəşərin bütün qazanıla bilən kamillikləri təfəkkür yolu ilə olur. Bu müqəddimələrdən açıq-aydın nəticə alınır ki:

Nübuvvət ilahi nemətdir, qazanılası deyil.

Peyğəmbərlər məsumdurlar

Keçən fəslin məzmunu bu nəzəriyyənin isbatı üçün kifayətdir. Çünki vəhy, onun məzmunu bəşərin ixtilaflarını zamana uyğun olaraq həll edən və insan cəmiyyətinin xoşbəxtliyini təmin edən bir sıra qanunlar olduğu üçün yaradılış sisteminin öhdədarlığı ilə həmin cəmiyyətə çatdırılmalıdır. Bu vasitəçidə səhvin olmayacağı aydındır. Vasitəçi isə vəhyi qavrayıb xalqa çatdıran Allahın peyğəmbəridir.

Deməli peyğəmbər 1) vəhyi qavramaqda; 2) dini qorunmaqda; 3) xalqa çatdırılmaqda səhvdən qorunmalıdır. Həmçinin aydındır ki, peyğəmbərin sözü təbliğ olduğu kimi onun iş və rəftarı da təbliğ xarakteri daşıyır.

Başqa sözlə, peyğəmbərin batini idrakı vəhyi qavrayıb qorumaqda, dili isə vəhyi xalqa çatdırmaqda səhv etməməlidir. Onun əməlləri ilə sözləri uyğun olmalıdır. Eyni zamanda, o, həyatın digər sahələrində adi bir insandır.

Bir neçə nəzəriyyə

1-Nübuvvət qeyri-adi hadisə və fenomendir və onun səbəbi də özü kimi qeyri-adi şəkildə baş verir.

2- Vəhy adlı idrakı və nübuvvət hadisəsini sübut edən dəlil xariqüladə hadisələrin olmasını da sübuta yetirir. Bununla da, alimlər arasında səbəbiyyət qanunundan istisna hesab edilərək böyük əks-səda doğuran möcüzə problemi həll olur və aydın olur ki, peyğəmbərlərin möcüzələri də nübuvvətin özü kimi xariqüladə hadisədir. Xariqüladə hadisələrin yoxluğuna heç bir dəlil yoxdur. Əksinə, deyildiyi kimi onu varlığına sübutumuz var.

3- Nübuvvət meydana gələrkən bəşərin ixtilaflarının aradan götürülməsi üçün üzə çıxmış və həmişə həmin hədəflə də bağlı olacaqdır.

4- İnsan növünün təkamülü tədrici olduğu üçün nübuvvət də tədricən kamilləşir və hər yeni dini çağırış əvvəlkindən daha kamil olur. Əldə olan məlumatlar əsasında bu nəzəriyyəni Musa, İsa və Muhəmmədin (onlara salam olsun) dini çağırışlarına tətbiq etmək olar.

5- İnsanın vücudi təkamülü onun məhdud ehtiyacları ilə uyğun olmalı olduğu və bu ehtiyacların məhdud olduğu üçün onun təkamülü də məhduddur və nəticə etibarilə insanın xoşbəxtliyini hərtərəfli təmin edən

bilən bir nübuvvət, artıq nübuvvət sisteminin tamamlayıcısı olacaq və bu qapı artıq bəşəriyyətin üzünə bağlanacaqdır.

“Belə bir nübuvvət bu vaxta qədər yaranıbmı? İslam peyğəmbərinin nübuvvəti həmin nübuvvətdəndir, yoxsa yox?” və s. kimi suallara gəlincə, bunlar “İslamın dini çağırışı” adlı ayrıca bir bəhisdə cavablandırılmalıdır. Bu suallara bizim cavabımızın müsbət olması da aydındır.

Etiraz

Sizin keçən bəhslərin formal nəticəsi bu idi ki, vəhy müəmmalı və qeyri-fikri bir idraktır və insanlığı səadətə doğru yönəldən yeganə hidayətçi və ixtilafın həll olunmasının yeganə amilidir, halbuki biz faktiki olaraq görürük ki, bəşərə yaradılış sistemi tərəfindən belə hidayətçi lazım deyildir.

Çünki, bəşər şübhəsiz daimi olaraq bu növün səadətini təmin edən kamil bir cəmiyyət susuzdur və bütün bu çalışmalar və kollektiv yaşayışın müxtəlif sistemlərində və üsullarında aparılan islahatlar nəhayət bir gün insan cəmiyyətini öz hədəfinə çatdıracaqdır. Gördüyümüz kimi onun nişanələri də aşkardır.

Bu günkü sivilizasiyalı xalqlar arasında İsveçrə xalqı kimi mədəniyyət ocağı və səadət içərisində qərq olan bir xalq vardır və digər böyük dövlətlər də gündən günə real xoşbəxtliyə yaxınlaşmaqdadırlar. Deməli bir gün bəşəriyyət öz çoxdankı arzusuna çatacaqdır.

Cavab

Böyük dövlətlərin xoşbəxtliyə tərəf inkişaf etməsi barəsində deyilən sözə gəldikdə, zənnimcə öncə deyilən sözlər bunun cavabında kifayətdir. Biz bu sivilizasiyalı xalqların mədəni inkişafını, gündən günə artan dəhşətli güclərini görüb əsrimizi işıq əsri adlandırmaqla və keçmişə nəzər salaraq ibtidai insanların vəhşiliyinə və orta əsrlərin zülmətinə gülməklə yanaşı və bu qrup4 arasında sədaqət, saflıq, birlik, qayğı və insanpərvərlik görməklə bərabər, məsələyə diqqətlə yanaşdıqda əyani surətdə görürük ki, keçmiş qaranlıq dövrlərdə bir şəxslə başqa bir şəxs, yaxud zalım güclü bir şəxs ilə bir cəmiyyət arasında olan bütün əxlaqi çirkinliklər bu gün güclü cəmiyyətlərlə zəif cəmiyyətlər, bəşəriyyətin “tərbiyəçiləri” ilə bəşər,

4 Mütərəqqi sayılan xalqlar (tərcüməçi)

qərbli ilə şərqli, avropoid ilə neqroid, ziyalılarla geridə qalmışlar arasında həyata keçirilir.

Zülmün, hiylənin, saxtakarlığın, fəsadın və minlərlə digər sağalmaz xəstəliklərin müxtəlif növləri keçmişdə nizamsız və cahili şəkildə icra olunurdusa, bu gün tam incəliklə, yüzillik, minillik planlar əsasında ən dəqiq nizamla təsirli şəkildə icra olunur və insanlığı gündən günə yaxşılaşdırır. Belə olduğu halda, bəşərin xoşbəxtliyə və səadətə, xüsusilə “bu anadan da mehriban dayələrin” əli ilə çatacağına ümid bəsləmək olmaz.

İsveçrə barəsində deyilən sözə gəldikdə isə, hər şeydən əvvəl xatırlatmaq lazımdır ki, insanın səadəti təkcə bir neçə günlük fiziki rahatlıq və maddi rifahda deyildir. İnsanın səadəti maddi və mənəvi, dünya və axirət səadəti adlı iki cəhətdən təşkil olunmuşdur. Bu ölkə isə yalnız maddi səadəti müəyyən qədər əldə etmiş, insanın səadətinin ən üstün cəhətinin zəmanətçisi olan təkəllüflülük dinindən üz çeyirmişdir. Təkəllüflülük dinini nəzərə almadan əxlaqi səadətə zəmanət vermək mümkün deyildir, nəticə etibarilə, cəmiyyəti islah edəcək qanunların da zəmanəti əsassız olacaq, dini və əxlaqi azadlıq insan cəmiyyətini bir sürü heyvana çevirəcəkdir.

Bütün bunlardan əlavə, bu ölkənin coğrafi şəraitini, onun iqtisadi cəhətlərini və dünyanın siyasi prosesləri nəzərə almaqla demək olar ki, bu ölkənin səadətinin onun öz ictimai axarından qaynaqlandığını söyləmək olmaz. Bu barədə bundan artıq danışmaq bizim bəhsin üslubundan kənardır. İsveçrədə olan şərait dünyanın hər yerində olmamış və olmayacaqdır. Bir gül ilə isə bahar olmaz.

Vəhyə əqli idrak bir-biri ilə nə qədər uyğun ola bilər?

Bu suala cavab vermək üçün peyğəmbərlərin ümumi xalq kütləsi ilə necə əlaqə yaratmasını və dini çağırışın onların fikirləri tərəfindən necə qəbul olunmasını araşdırmaq lazımdır.

Dini çağırış əvvəlcə aləmin yaranışı, sonu və insanların ülvü aləmlə bağlılığı məsələlərini, yəni tovhid və məəd məsələlərini ortalığa atmış, sonra isə xalqı bu dünyagörüşünə əsaslanan əxlaqi xüsusiyyətlərə və cəmiyyətin mənafeyinə olan bir sıra qanunlara doğru hidayət edərək xeyrxahlığın üstünlüklərini onlara başa salmış və öz qanunlarının

xeyrlərini ümumi şəkildə xatırlatmışdır ki, insanlar bu qanunlara əməl edərkən onların xeyrlərini təfərrüatı ilə dərk etsinlər.

Bu təhlilin nəticəsinə əsasən deyə bilərik olar ki, vəhyin hədəflərinin bizimlə bağlı olan tərəfini ağılla dərk etmək mümkündür: bir hissəsini birbaşa və müstəqil şəkildə, şəriətdən ibarət olan digər hissəsini isə vəhyi çatdıran peyğəmbərin sözü ilə. Necə ki, adi ictimai qanunlar da belədir. Hər hansı bir qanunverici özünün bütün hədəflərini təfərrüatı ilə nəzərdə tutmadan qanunun bütün xeyirlərini dərk edə bilməz.

Burada diqqətəlayiq məsələ budur ki, bizim üçün sirli olan vəhyin necəliyindən xəbərimiz olmadığı kimi onun bu həqiqətlərə necə çatması bizim üçün də qaranlıqdır. Yəni dinin ehtiva etdiyi etiqadlar, əxlaqi məsələlər və qanunlar arasında bizim üçün qaranlıq olan həqiqi bir əlaqə vardır. Çünki əgər onlar arasındakı əlaqə eynilə bizim başa düşdüyümüz əlaqədən ibarət olsaydı, onları qavrayan vəhy adlı idrak bizim əqli idrakımızla eyni olardı. Halbuki belə deyildir^{5*}.

Buna görə də deməliyik ki, peyğəmbər vəhy ilə onların sirli əlaqəsini dərk etmiş, onu bizə çatdıran zaman isə adi dillə danışmış və bizim zəhnimizin məntiqi əlaqələrindən istifadə etmişdir.

Nübuvvət qurumunun əhatə dairəsi

Bütün bu deyilənlərdən aydın olur ki, nübuvvət insanın cismi və ruhi səadətinə zəmanət verən ilahi bir qurumdur və tək-cə maddi toplumu hidayət edən bir qurum deyildir. Eləcə də, peyğəmbər ictimai bir mütəfəkkir və dahi yox, Allah tərəfindən seçilən bir şəxsdir. Haqq dinlərdəki bir sıra ibadətlər, həmçinin peyğəmbərlərin yaşayışdakı rəftarları və onların uzun-uzadı ibadətləri bu sözə ən yaxşı dəlildir.

^{5*} Vəhy yolu təfəkkür yolundan fərqlidir və insan təfəkkür yolu ilə cəmiyyətlərin mənafeyini güdən və ixtilafları aradan qaldıran düzgün bir proqramı dərk edə bilməz. Buna yalnız sirli vəhy yolu ilə çatmaq olar. Odur ki, təfəkkür yolu ilə dini qanunların bütün səbəblərini və etiqadi məsələlərlə onların əlaqəsini tam şəkildə dərk etməyi ummaq olmaz. Çünki əgər belə olsaydı vəhy yolunun adi təfəkkür yolundan heç bir fərqi olmazdı.

Ecazkarlıq və möcüzə

1. Hər bir möcüzə növündən və formasından asılı olmayaraq xariqüladə bir işdir və gündəlik olaraq rastlaşdığımız adi səbəblər yolu ilə yaranmır. Deməli əgər hər hansı bir hadisə bizim tanıdığımız və həqiqətinə vara biləcəyimiz adi səbəblər yolu ilə baş verərsə, yaxud məsələnin həqiqətinə vara bilməsək belə bir sıra nişanələrə əsasən həmin hadisənin adi səbəblərdən yarandığını bilsək, bu cür hadisələrə möcüzə deyilmir. Möcüzə elə hadisələrə deyilir ki, onun baş verməsini adi səbəblərlə izah etmək mümkün deyildir və adi səbəblərin həmin hadisənin baş verməsində heç bir rolu ola bilməz.

Lakin bununla belə bütün xariqüladə işlərə möcüzə deyilmir. Çünki kəramət, duanın müstəcab olması, sehr və s. bu kimi işlər də xariqüladə işlərdir və bu cəhətdən möcüzə ilə birdir, lakin möcüzə ilə fərqli cəhətləri də vardır.

Adından məlum olduğu⁶ və Qurani-kərimin Saleh, Musa, İsa (s) və digər peyğəmbərlərdən nəql etdiyi kimi möcüzə elə xariqüladə işlərə deyilir ki, haqqı sübut etmək üçün baş verir və insanları mübarizəyə çağırır. Bildiyimiz kimi Qurani-kərim də özünün haqq və Allah kəlamı olduğunu sübut üçün etmək insanları mübarizəyə çağırır. Peyğəmbərlər möcüzə gətirdikləri zaman bildirirdilər ki, “Allahdan başqa heç kəs ona qadir deyildir və möcüzə bizim Allah tərəfindən göndərilməyimiz barəsindəki iddiamızın doğruluğunun dəlilidir.”

Kəramət: Elə xariqüladə işdir ki, ruhi paklıq, batini saflıq və Allaha yaxınlıq sayəsində baş verir. Kəramət bəzi hallarda haqqın sübut olunması üçün də baş verə bilər, lakin bununla belə haqqı sübut etmək və insanları mübarizəyə çağırmaq kəramətdə şərt deyildir.

Duların müstəcab olması aydın bir məsələdir.

Sehr: Elə xariqüladə işlərə deyilir ki, sehr olunan insanların idrak duyğularında təsir qoymaq vasitəsilə yaranır. Odur ki, sehr yalnız ruha aid olan bir işdir və obyektiv aləmdə heç bir təsiri yoxdur. Buna misal olaraq gözbağlayıcılığın müxtəlif növlərini, insanların ruhuna təsir göstərərək bir-birinə qarşı məhəbbət və ya nifrət yaratmaq, ərhlə arvad arasında ayrılıq salmaq və s. göstərmək olar ki, bütün bunlar idrak

⁶ “Möcüzə” sözü ərəbcə (başqalarını) aciz qoyan mənasındadır. (tərcüməçi)

hisslərində təsir göstərməklə baş verir. Buna görə də bütün növ kahinliklər, ruh çağırmaq və digər ruhi təsirlər sehdən fərqli şeylərdir, lakin bütün bunlar xariqülədə işlər olmaq və batil işlərdə istifadə olunmaq cəhətindən birdir.⁷

2. Möcüzə haqqındakı araşdırmaların çox qədim olmasına və nə zamandan başlaması barədə əlimizdə dəqiq məlumat olmamasına baxmayaraq, bu araşdırmaların başlanğıc nöqtəsinin aşağıdakı suallarndan yaranmasına şübhə yoxdur:

İrad və cavab

Möcüzəni inkar edənlər istehza ilə bizə deyirlər: “Görəsən bizim əsrimizin çatışmazlığı nədir ki, artıq bu cür “bərəkətli” hadisələr baş vermir. Bu zamanın insanları nə günah etmişlər ki, artıq qeybi qüvvələr çalışmır ki, bütün bu sonsuz zehni istedadlar və heyrtləndirici elmi tərəqqi ilə əsanı əjdahaya çevirsin, yaxud qayanın içərisindən dəvə çıxarsın, bununla da dinin əleyhinə olan təmayüllərə son qoysun. Odur ki, dindarlar bu elm əsrində öz əqidələrini sübut etmək üçün keçmiş əsrlərin əfsanələrinə istinad edərək elmi yolla sübut olunması mümkün olmayan dörd-beş min il bundan öncəki Nəmrudun atəşindən və Musanın əjdahasından söz açırlar.”

Onlara, milyon illərlə gedən təkamül nəticəsində insanın yaranması, yaxud yer kürəsinin birinci və ikinci dövrləri haqqındakı kimi bu günkü elmi fərziyyələrdə daha uzaq tarixə istinad edildiyini dedikdə “Bizdə bu barədə elmi faktlar vardır”- deyirlər. Əslində bu alimlər həqiqəti qəbul etmək istəmirlər. Halbuki onlar bilməlidirlər ki, bizim də möcüzəyə əbədi və bariz nümunə olan Quranımız vardır və bu kitab 14 əsrdir ki, aydın şəkildə bütün insanları mübarizəyə çağırırdığı halda indiyədək heç kəs onunla mübarizə apara bilməmiş, bundan sonra da apara bilməyəcəkdir. Bundan əlavə, İslam peyğəmbəri tərəfindən qoyulmuş və hər bir imanlı müsəlman üçün mümkün ola bilən “mübahilə” adlı başqa bir xariqülədə iş də vardır ki, İslam dininin rəhbəri olan həzrət Məhəmmədin (S) əbədi möcüzəsi və onun ümmətinin kəramətidir. Mübahilə odur ki, hər bir imanlı müsəlman Peyğəmbəri örnək götürərək

7 - Amoli, Cavadi, Təsnim, cild 1, səh. 136

İslam dininin təlimlərinin haqq olduğunu sübut etmək üçün düşmənlə mübarizəyə girişib Qadir Allahdan onun məhv olmasını istəyə bilər. Bu alimlər istədikləri zaman imanlı bir müsəlmanla mübahilə edib bu pak dinin və onun təlimlərinin haqq olduğunu, eləcə də möcüzənin həqiqətini öz gözləri ilə görə bilərlər. (Bu meydan, bu şeytan)

İrad və cavab

Onlar deyirlər: “Əgər möcüzə heç bir səbəb olmadan və səbəbiyyət qanunundan müstəsna şəkildə baş verirsə, belə bir şey mümkün deyil. Əgər digər adi hadisələr kimi səbəblər vasitə ilə həyata keçirsə, bu halda artıq onun təbii səbəblərindən xəbərdar olan şəxs üçün yox, bu səbəblər barəsində məlumatı olmayan şəxs üçün möcüzə sayıla bilər. Deməli əgər bir gün bütün təbii səbəbləri elmi yolla kəşf edə bilsək, artıq möcüzə deyilən şey qalmayacaq. Nəticə etibarı ilə demək olar ki, möcüzə həqiqi yox, nisbi bir dəlildir. Bu iradın cavabında demək lazımdır ki, öncə qeyd olunduğu kimi ümumi səbəbiyyət qanunu istisnasız bir qanundur və möcüzənin də həтта bizim üçün məchul olsa belə başqa hadisələr kimi təbii səbəbləri vardır. Şübhəsiz ki, insanların bütün səbəbləri heç zaman kəşf edə bilməyəcəyini qəti şəkildə iddia etmək çətindir. Lakin diqqət etmək lazımdır ki, möcüzə təkcə bu deyil ki, qeyri-adi maddi səbəblərdən yaransın, əksinə möcüzənin əsl həqiqəti onun məğlubedilməz bir qüdrətə söykənməsidir. Odur ki, möcüzənin məchul səbəbini tanımağın insana heç bir xeyri yoxdur, çünki sonsuz bir qüdrətdən qaynaqlanan belə bir hadisəni yaratmaq heç zaman ona müyəssər olmayacaq.

Buradan aydın olur ki, bəzi alimlərin bu iradın cavabında dedikləri: “Hər əsrin möcüzəsi sonrakı əsrlərdə başqaları üçün də mümkün ola bilər. Lakin öz baş verdiyi əsrdə peyğəmbərlərdən başqaları üçün həmin işi görməyin qeyri-mümkün olması onun möcüzə olması üçün kifayətdir” sözü doğru deyildir. Çünki qeyd olunduğu kimi möcüzənin əsasını təşkil edən onun sonsuz və məğlubedilməz bir qüvvə ilə əlaqədə olub haqqı sübut etmək üçün insanları mübarizəyə çağırmasıdır. Bu isə həmişə peyğəmbərlərdən başqaları üçün qeyri-mümkündür.

Nəticə

Allah hər şey üçün bir ölçü və miqdar təyin etmişdir. Aydınır ki, hər bir hadisənin ölçüsü onun səbəblər və şərait vasitəsilə müəyyənləşən vücuti miqdarıdır. Necə ki, insan görmə, eşitmə, hərəkət, iş, çalışma, qidalanma, həzm və s. kimi işlərində bir sıra hədd və miqdarlarla məhdudlanmışdır və onlardan kənara çıxa bilmir. Məsələn, əşyaları yalnız gözü ilə, o da işığın olması, cismə müəyyən bir məsafədə yerləşməsi və s. kimi xüsusi bir münasib şəraitdə görə bilir. Eləcə də qidalanma prosesi qidanın və sağlam qida mexanizminin olması və s. kimi münasib şəraitdə baş verir. Bütün bu şərait insanın işinin səbəbləridir və qəlib öz içərisinə salınan cismə xüsusi forma verdiyi kimi bu şərait də həmin işə xüsusi bir hədd və ölçü verir.

Bizim aləmdəki bütün varlıqlara bu qanun hakimdir, odur ki, hər bir varlıq öz fiziki fəaliyyətində xüsusi bir ölçü ilə məhdudlanmışdır, onun məhdudlanması isə daxili və xarici məhdudiyyətlər nəticəsində, başqa sözlə onun təsirlərinin yaranmasında rol oynayan səbəblər nəticəsində əmələ gəlir. Varlıqların miqdarı və ölçüsü haqqındakı bütün ayələr bu həqiqəti aydın şəkildə sübut edir. Bu ayələrdən biri “Hicr” surəsinin 21-ci ayəsidir:

“Elə bir şey yoxdur ki, onun xəzinələri Bizdə olmasın. Lakin Biz ondan ancaq müəyyən miqdarda endiririk.”⁸

Həmçinin buyurur:

“Elə bir canlı yoxdur ki, onun ixtiyarı Allahın əlində olmasın. Çünki Rəbbimin işləri yeknəsəqdir.”⁹

Ayə bildirir ki, səbəbin təsiri olan miqdar adi və ya qeyri-adi olmasından asılı olmayaraq bütün hadisələrə yeknəsəq şəkildə hakimdir.

Bu ayə başqa yolla da bizim fikrimizi ifadə edə bilər. Çünki Quran başqa bir yerdə buyurur: “Hər bir şeyi yaradan, Allahdır.” Yuxarıdakı ayəyə əsasən isə Allahın bütün işləri yeknəsəqdir. Deməli maddi aləmdə baş verən hadisələrdən bəzilərin səbəblər vasitəsi ilə, bəzilərin isə heç bir vasitəçi səbəb olmadan birbaşa Allahdan vücuda gəlməsi mümkün deyildir.

8 Hicr 21

9 Hud 56

Peyğəmbərlərin iradəsənin möcüzədə təsirinə gəldikdə isə, uca Allah başqa bir yerdə buyurur: “Heç bir peyğəmbər Allahın izni olmadan möcüzə gətirə bilməz.” Peyğəmbərlərin iradəsənin möcüzədə təsiri ayədən aşkar şəkildə məlum olur. Çünki ayə bildirir ki, möcüzənin gətirilməsi Allahın izninə bağlıdır. İzn isə o yerdədir ki, işin görülməsi üçün şərait hazırdır və sadəcə olaraq bütün şəraitin tamamlanması üçün sonda icazəyə ehtiyac vardır. Əgər peyğəmbərlərin iradələrinin möcüzənin baş verməsində təsiri olmasaydı, Allahın onlara icazə verməsi də mənasız olardı. Vəhy, möcüzə gətirən şəxslərin iradələrinin uca Allahın məğlubedilməz iradəsinə arxalandığına gəldikdə isə, möcüzə haqqında keçən ayə və eləcə də başqa bir çox ayələr bütün hadisələrin və varlıqların yaranmasında hər bir şeyin ixtiyarını bütün cəhətlərdən Allahın əlində bilir və onun tam mülkü adlandırır. Lakin eyni zamanda möcüzənin məğlubedilməzliyini bildirən bir çox ayələr də vardır. Onlardan bir neçəsinə burada işarə edirik:

Allah (ləvhi-məhfuzda): "And olsun ki, Mən və peyğəmbərlərim qalib gələcəyik!" - deyər yazmışdır. 10

“And olsun ki, peyğəmbər bəndələrimiz haqqında əvvəlcədən bu sözü demişdik: "Onlar mütləq qalib gələcəklər. Bizim əsgərlərimiz labüd olaraq zəfər çalacaqlar!"11

“51. Şübhəsiz ki, Biz öz peyğəmbərlərimizə və iman gətirənlərə həm dünyada, həm də şahidlərin şəhadət verəcəyi qiyamət günündə yardım edəcəyik!”12

“Mənə dua edin, Mən də sizin dualarınızı qəbul edirəm!”13

Möcüzənin sehri məğlub etməsi barədə buyurur:

“Sizin etdiyiniz şey sehrdir. Allah, sözsüz ki, onu batil edəcəkdir.”14

Bütün bu deyilənlərdən aydın olur ki, möcüzə haqqında Quranın nəzəri əqlin nəzəri ilə üst-üstə düşür. Daha yaxşısını bilən Allahdır.

10 Mücadilə 21

11 Saffat 171-173

12 Mumin 51

13 Mumin 60

14 Yunus 81

Ədəbiyyat

- 1- Qurani-kərim
- 2- Nəhcül-bəlağə
- 3- Amoli, Cavadı, Təsnim, Qum, 1396
- 4- Təbatəbayi, Məhəmmədhüseyn, Qum, əl-Mizan, 1389
- 5- Məkrim Şirazi, Təfsire-Nümunə, Qum, 1390